

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Sandvikens kyrka är högt placerad, på Kyrkåsen, mitt i samhället. Kyrkogården sträcker sig längs dess norra och östra sida, och ett stenkast åt söder ligger pastorsexpeditionen i gamla prästbostaden. Mellan samhällets centrum och kyrkan ligger Kyrkparken. Via denna, samt en monumental trappa, passerar man en hög murad terrassering på vägen upp mot huvudentrén. Parkeringar finns runt den grönyta som bildas mellan pastorsexpeditionen, kyrkogården och kyrkan.

2.2 Kyrkan

Då kyrkan uppfördes 1929-31 blev det helt enligt de intentioner arkitekten Lars Israel Wahlman hade. Kyrkorummet blev en helt ny skapelse utan krav på anpassning till äldre inventarier eller kompromisser. Av den anledningen skapades ett helt program för dess utsmyckning vilket inkluderade allt från altartavlan och predikstolen till dopfunten och armaturerna. Det konstnärliga dekorationsarbetet gjordes i stor utsträckning av Gunnar Torhamn.

Kyrkans plan och utseende har **formen av en klassisk basilika**. Tre skepp, varav det mittersta är en våning högre än sidoskeppen, **avslutas i öster av ett förhöjt kor**. Huvudentrén finns i väster medan två mindre entréer är placerade längst fram i varje sidoskepp. Långhuset upptas av två fristående rektangulära bänkkvarter, delade av mittgången. Längst bak i rummet sträcker sig orgelläktaren över hela kortväggen. **Klocktornet är placerat över koret** och nås endast från kyrkogården. Vapenhuset flankeras på ena sidan av ett vigselrum och på den andra av trapporna ner till källaren och upp till läktaren.

Intrycket av exteriören domineras av de massiva slammade och rosafärgade murarna, endast dekorerade med ett fåtal blindingar och motiv. Grunden är murad av huggen röd granit och taken är täckta med lertegel. Långhusets och korets fönster kompletteras av ett fyrpassfönster, portens överljusfönster samt två runda fönster på västra kortsidan. Dessa släpper in ljus till orgelläktaren, vapenhuset, vigselrummet och trappan. Mellan takfallen finns också fönster för mittskeppets klerestorievåning. Samtliga portar är kopparklädda. Tornet avslutas uppåt med en klockförsedd spån- och kopparklädd spira samt ett förgyllt kors.

Kyrkorummets väggar och valv är, liksom exteriören, sparsmakade med få utsmyckningar. Korets stjärnvalv är avfärgat i blått och rödbrunt medan mittskeppets tunnvalv är avfärgat i gulbrunt med en bård längs den enkla taklisten. Mittskeppets väggar vilar på kolonner vars kapital visar symboler för vinet, brödet och treenigheten. I övrigt är valven och väggarna avfärgade i ljust beige utan dekorationer. Ett undantag utgör dock nischen med dopfunten, söder om koret, vilken är rosa med dekorationer på valvbågen. Golvet är belagt med brunlagerat tegel bortsett från bänkkvarteren som har ett grönlaserat brädgolv. Färgsättningen på dörrar, bänkar och läktarskrank går i grönt, brunt och gråblått. De höga blyspröjsade fönstren har svagt tonade rutor i grönt och rött utan synbar konsekvent placering.

Det symmetriskt uppbyggda koret får sitt ljus från två sidofönster dekorerade med överstycken i gotisk stil. Altartavlans färgstarka motiv över Jesu bergspredikan framhävs genom dess tunna förgyllda ram. Det murade altaret är klätt med kalksten och framför finns en låg altarring av trä. Från koret nås skrudkammaren samt predikstolen via sakristian. Predikstolen och dess ljudtak är utförda av trä med skurna, förgyllda reliefer. Sakristian är dämpad med ett

målat tak i grått och rött, väggar i beige, brunt brädgolv och snickerier i gråblått. Åt öster finns ett målat fönster efter motiv av Gunnar Torhamn.

Vapenhuset och trapphuset har liksom kyrkorummet beiga putsade väggar och valv, men golv av kalksten. Här finns sedan 1999 en hiss till källaren och sedan 1972 ett vigselrum. Det senare är tidstypiskt inrett med heltäckningsmatta och tak med ljusinsläpp av obehandlat trä. Rummet avskärmas mot vapenhuset av en glasdörr och mot dess norra vägg står ett altare. I källaren finns numera en samlingssal, ett kök och ett RWC. Dessa utrymmen är funktionellt inredda med konventionella men delvis påkostade detaljlösningar. Orgelläktaren är uppbyggd med gradänger och möblerad med bänkar från den föregående, nu rivna kyrkan. I övrigt domineras läktaren av den stora inbyggda orgeln vars pipor utgör en del av motivet för västväggen.

Via tornet nås vinden i höjd med korvalvet och ytterligare en trappa upp finns klockplanet med bjälklag av betong och bockar av trä för de fem klockorna. Dubbla kopparklädda ljudluckor finns i alla väderstreck.

2.3 Kyrkogården

Sandvikens gamla kyrkogård anlades på 1870-talet och har en ordnad, tidstypisk struktur med rektangulära kvarter och långa, raka gångar. Påtagligt är det stora inslaget av höga lövträd, både runt kyrkogården och i alléerna längs gångarna. I den södra delen finns Göranssonska graven, begravningsplatsen för Sandvikens Jernverks grundare. Direkt intill ligger minneslundan vilken utgör ena änden av den allé som löper över hela kyrkogården. I dess andra ände finns en damm runt vilken det skapas ett rum sommartid med hjälp av de omgivande trädens lövverk. Norr om kyrkan finns också delar av grunden till den föregående, nu rivna kyrkan. Inom denna begravs av tradition präster som tjänstgjort i församlingen. Gravarna på kyrkogården är i huvudsak orienterade i öst-västlig riktning och skiljs åt av låga formklippta häckar. Omgärdningen utgörs av buskar, trä- och gjutjärnsstaket samt murar av slagg- och sandsten. Ingångar finns i samtliga väderstreck. Nedanför kyrkan i väster ligger Kyrkparken. Denna är planerad som ett skogsparti med bevarade träd, en bäck och inslag av planterade buskar. I dess mitt restes en staty 1948 över Sankt Staffan, länets apostel. Parken avgränsas av en stenmur och ett trästaket mot omgivande stadskvarter.

2.4 Gravkapellet

Längs kyrkogårdens östra gräns finns ett gravkapell daterat med byggåret ”1906” över ena porten. Detta byggdes senare till och fick då en oregelbunden form. Grunden är murad av huggen sten och fasaderna är slätputsade och vita med rusticeringar på sockel och omfattningar. Plåttaket är svart, de spröjsade fönstren grå och träportarna har stora dekorativa smidesbeslag. Byggnaden har förlorat sin ursprungliga funktion och används numera som garage och förråd.

2.5 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Sandvikens kyrka tillhör en liten skara storslagna stadskyrkoprojekt från denna tid i länet. Likheter finns med Staffanskyrkan i Gävle. Frånvaron av krav på anpassning medförde en kompromisslös kyrkobyggnad ritad av en av det tidiga 1900-talets främsta kyrkarkitekter, Lars Israel Wahlman. Han genomförde ett omfattande program, vilket uppvisar alla tecken på en initierad och ytterst kompetent arkitektur, som i allt väsentligt har bevarats till idag. Förebilder bland de fornkristna basilikorna har kombinerats med protestantismens tradition av odekorerade väggar och valv. De få inslagen av stilelement är medvetet använda utan avsikt

att kopiera. Placeringen i landskapet, på en höjd i änden av en monumental trappa, får också drag av den traditionella kyrkliga maktordningen. Kyrkogårdens karaktär utgörs främst av det stora inslaget av lövträd i kombination med ett tydligt mönster av raka gångar och alléer. Som kontrast står Kyrkparkens medvetna utformning för ett överraskande och uppskattat skogsinslag mitt i samhället.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kyrkobyggnaden är i sin helhet ytterst väl bevarad. Wahlmans arkitektur och Torhamns dekorationer bildar ännu en helhet utan förändringar av betydelse. Denna helhet bygger på en medveten men återhållsam utsmyckning vilket gör kyrkorummet känsligt för moderniseringar och tillägg.
- En stor del av inventarierna såsom dopfunten, krucifixet, altarkorset, armaturerna med mera ingår i Wahlmans ursprungliga program vilket medför lika höga värden och krav som för kyrkobyggnaden.
- Altartavlan, predikstolen och dopnischens smidesräcke visar på den lätthet i arkitekturen som var populär under 1920-talet och utgör de främsta konstnärliga inslagen i kyrkan.
- Kyrkogårdens höga vegetation, regelbundenhet och tydliga struktur utgör dess karaktär och bör vara vägledande vid framtida förvaltning.
- Göranssonska graven utgör ett tydligt exempel på ambitionerna hos det sena 1800-talets framgångsrika borgerskap. Detta ger den ett socialhistoriskt värde med stor betydelse för hela samhället Sandviken.
- Kyrkparken med Staffanstatyn är ett avvikande inslag i sin omgivning. Dess säregna utformning i stadsmiljön ger den höga upplevelsevärden. Som entré till kyrkan är den också en viktig del av anläggningen som helhet.

2.6 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Andrén, Erik, *Sveriges kyrkor, Gästrikland, häfte 2, landskyrkorna*, Stockholm 1936

Karlsson, Ann Mari, *Kyrkorna i Sandvikens pastorat*, Katrineholm 1989

Länsmuseet Gävleborg, ärendearkivet

Länsstyrelsen Gävleborg, ärendearkivet

Olsson, Daniel, Wirdby, Klara, *Gamla kyrkogården i Sandviken*, kulturhistorisk inventering, Länsmuseet Gävleborg 2005

Pontén, Gottfrid, *Ett sekel har gått*, Högbo-Sandviken församling 1869-1969, Stockholm 1969

Riksantikvarieämbetet, Antikvarisk-topografiska arkivet

Upptäck arkitekturen!, Borås 1999

Datum för inventering: 2008-08-19

Inventerare: Martin Åhrén

Ansvar för kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Martin Åhrén och Anna Lindgren

Rapportsammanställning: Martin Åhrén